

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.
וכך הוא אומר:
"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

במפרשים

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858, ד.ג. שדה-גת * טל': 08-8581440 * פקס: 08-8503835

שנת תשס"ו

פרשת ויחי

הוא בחיים, רצה לומר חלק ממנו. ודוקא יעקב שמשחו שלמה וכלם זרע חי רב פעלים, אבל המוליד בן רשע הקרוי בחייו מת, או אין ברא מזכי אבא, כי דיו לבא מן הדין להיות כנדון, והוא עצמו קרוי מת בחייו, ואיך יקרא חלק אביו חי? וזה שדרשו על פסוק: "והדרד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבתיו וכי מת יואב" (מלכים א' יא, כא), למה הזכיר בדרוד שכיבה וכיואב מיתה? לפי שדוד הניח בן צדיק כמותו, מה שאין כן יואב (כבא בתרא קטז.), ומטעם זה נאמרה שכיבה ביעקב, והמיתה נאמרה דוקא על הימים.

[כט] ויקרבו ימי ישראל למות. במדרש אמרו, הימים מתים והם אינם מתים (תנחומא ברכה ז), כי כל זמן שהצדיק בעולם נמצאו ימי השלוח בעולם, ובמותו בטלים אותן ימי השלוח, ובטולם הינו מיתתם, וכמו שאמרו: כל זמן שיעקב חי לא התחיל השעבוד. אבל יעקב עצמו אמרו רז"ל שלא מת, ואף על פי שכל צדיק נקרא חי במיתתו, מפל מקום נקט יעקב דוקא, לפי שדרשו עליו: מקיש הוא לנרעו, מה זרעו בחיים אף הוא בחיים (תענית ה:), כי הבן יש בו חלק מן אביו, וכל עבר ירד אמו ואביו הוא, ובהיות זרעו בחיים אז דומה קאלו גם

א. כלי יקר.
פרק מז' פסוק

אלות

1. לכאורה מה הקושי המצריק ביאור?
2. מה פירוש: "היאים אתים"?
3. כרננו מנסה להסביר לנו אתי נחש מישהו ל"מת", התוכף להסביר זאת?
4. "דיו לבא מן הדין להיות כנדון" מה פירוש משפט זה ואיך הוא שייך לצנינו?
5. מה קרה אצל דוד ויואב?
6. מה אם כן כתוב אצלנו ולמה?

* * *

ויברכם ביום ההוא (מ"ח כ')

הלשון "ביום ההוא" אינו מבואר, ועל מה הוא בא, ולא מצינו דוגמתו בברכות.

ב. תוספת ברכה.
פרק מח' פסוק כ':

ואמנם אפשר לבאר היטב עפ"י מה שאמרו במס' רה"ש (ט"ז ב') על הפסוק בפרשה וירא בענין ישמעאל, שאמר המלאך להגר, כי שמע ה' אל קול הנער באשר הוא שם (כ"א י"ז), ופירש רש"י שם בשם מדרש, שקטרגו המלאכים לפני הקב"ה ואמרו, רבש"ע, זה שעתידין בניו לצער את בניך בצמא (מכונים להפסוק בישעיה (כ"א, י"ג-י"ד) משא בערב (היינו ישמעאל) לקראת צמא התיו מים, ומתבאר שם באגדות, שהיו מוציאים הערבים לקראת הגולים מישראל מיני מלוחים ונדודות נפוחים רוח, שיחשבו שיש בהם מים ואכלו מהמלוחים ומתו בצמאון) — לזה אתה מעלה לו באר מים (מכוון להפסוק באותו ענין בפרשת וירא שם (כ"א י"ט) ויפקח אלהים את עיניה ותרא באר מים), ואמר להם הקב"ה להמלאכים, אבל עכשו, בשעה זאת, הוא צדיק או רשע, אמרו לו, צדיק, אמר להם, אני דן את האדם אלא כפי שעתו. וזו היא הכוונה בלשון המלאך, כי שמע ה' אל קול הנער, באשר הוא שם, כמדתו באותה שעה, ואם צדיק הוא באותה שעה נדון כצדקתו.

21...

הנה ידוע, כי מאפרים יצא ירבעם בן נבט שנאץ להקב"ה הסריד את ישראל, ונקרא איש משחית (משלי, כ"ח כ"ד) שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים, ועגלי הזהב אשר העמיד בבית אל ובדן נקראו "חסאת ירבעם" (מלכים ב', י" כ"ט), וממנשה יצא יהוא שהלך בדרכי ירבעם (שם, י"א ל"א), ואם כן, על פי תוצאותיהם אלה אינם ראויים הם, אפרים ומנשה, לברכה, אך מפני שאין האדם גדון, אלא לפי מעשיו של אותה שעה, וביום ההוא כשברכם היו ראויים לברכה, לכן ברכם. זהו היא כונת הלשון ויברכם ביום ההוא, לפי מעמדם ביום ההוא, ולא לפי עתידותם לדורות.

בך יברך ישראל ושימך אלהים כאפרים ומנשה (מ"ח כ')

לפי הענין הי צריך לומר בכם יברך ישראל, וכסגנון הלשון בתחלת הפסוק ויברכם, וצריך לומר, כמו שכתבנו למעלה בפסוק ויברך את יוסף... המלאך הגואל יברך את הנערים, הנה פתח בברכה ליוסף, וסיים בברכה לנערים, ובארנו, משום דכשהבנים מתברכים היא גם ברכה להאבות. עיי"ש. וגם כאן מוסב הלשון בך יברך — בהסבה ליוסף, והוא המשך להלשון הקודם, ידעתי בני ידעתי וגו', שדיבר אל יוסף, וכאן מדבר בהמשך אליו, לומר. בך, בזרעך, יברך ישראל שיאמרו ושימך אלהים וגו', וזו היא גם ברכה לך. וכל ענין הפסוקים בזה המשך אחד.

אלוה

1. מה קושי מוצא פרשנינו?
2. נתנו תשובה לקושי שהצגה, מסביר פרשנינו צ"ל אקראי בהתייחסות הקב"ה אל בני אדם, מהו?
3. האם א"ל אנו במשפט האנרחי נוקטים כן?
4. ידוע הכלל שלפצמיות: "... דניס אותו על סופו", מתי זה קרה או קורה ואיך זה יתכן?
5. לכאורה היה צריך להיות להיפך, אנו בני אדם יכולים לדון רק צפ"י מה שלפנינו אק הקב"ה היוצא תצלומות וצמידות, למה א"ל מתחשב בתוצאות?
6. קטע השני אמר פרשנינו שיש להוסיף יחיד או רבים אק תוק כדי כק מסביר רציון של יחסי אבות ובנים, מהו?

* * *

ג. משך חכמה עם פירוש הרב י. קופרמן.

ברק מח' פסוק כב': מה, כב בחרבי ובקשתי. תרגם אונקלוס "בצלותי ובבעותי". "צלותי" — הוא סדר תפילה הקבוע כמו שאמר הישב והתפילה וההודעה מעכבין (תוספתא מנחות ו. ו.). ו"בעותי" — הוא בקשה, אשר אמרו, אם רצה אדם לחדש בתפילתו, מעין כל ברכה שאל אדם צרכיו, יעוין פרק קמא דעבודה זרה בזה. והנה הנפקא מינה, כי סדר תפילה — שזו עבודה קבועה — אין הכוונה מעכב, ואם כיוון לבנו כאבות סג"ל ובכוונה מועטת סג"ל, לא כן בחידושי, שמבכש האדם צרכיו מחדש, בעי כוונה יתירה, ואולי נכלל זה בהא דאמרו פרק קמא דתענית (ה. א): אין תפילתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו, שנאמר (איכה ג, מא): "נשא לבבנו אל כפיים". איני, הוא אוקים שמואל אמורא עליה דרש (תהלים עח, לו): "ויפתוהו כפיהם ובלטונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו, ולא נאמנו בבריתו", ואף על פי כן (שם שם): "והוא רחום יכפר עון ולא ישחית" וגו'! לא קשיא, כאן ביחיד כאן בצבור, פירוש, שסדר התפילה שהוא בצבור אף שהוא בלא כוונה מתקבלת.

לא כן הבקשה החדשה, היא צריכה להיות בכונה מופלגת. ואמרו בירושלמי ברכות (פרק ד הלכה ד) שאחיתופל היה מתפלל שלוש תפילות חדשות בכל יום [אולי על זה אמר דוד במומוזר שאמר על אחיתופל (תהלים כה, יח) "ערב ובוקר וצהרים אשיחה" — כי אין אני מתפלל יותר מהחייב — וישימע קולי]. והנה חרב הוא בעצמו מויק, שברזל שיש לו חדוד ממת בכל שהוא, ואין צריך אומד [רמב"ם פרק ג' מרוצת, הלכה ד.]. אבל הקשת בעצמו אינו מויק, רק כוח המורה, והלוי לפי כוח ורחוק המורה בקשת. לזה קרא לתפילה בשם "חרבי" — שהיא אף בלא כוונה מרובה; ובעותי בשם קשתי — שהיא כמו קשת שהיא עד "שמיים נפשו בכפו". ולכן אמר ברכות דף ה, א: "כל הקורא קריאת שמע על מסתו כאילו אוהו חרב של שתי ספיות וכח", כי על מיסתו איננה בכוונה מרובה. ולכן אמר (תהלים ו. י) "שמע ה' תחינית" — זה בקשתי שצריכה כוונה מרובה, כל שכן "ה' תפילתי יקח" — שאין צריך כוונה כל כך, דו"ק היטב.

8. אחרי שביאר לנו רבינו את ההבדל העקרוני והמהותי בין "צלותא" ובין "בעותא", חוזר להראות מדוע בחרה תורה לדבר עליהן בלשון "חרב" ו"קשת". 9. בטכסטים שלנו כתוב כ"מ, ונראה שטעות הדפוס וצריך להיות ר"מ = רמב"ם. והירושלמי אף מדייק זאת מזה שלא כתוב "אשר ימות בה" (במדבר לה, טז) אצל חרב כמו אצל כלי עץ ואבן וכי' (פסוקים יזיח) משמע שאין צורך באומדנא לדעת אם ימות מן המכה אם לאו. 10. המורה בחצים.

11. כך שכבצט יצא שכרה של המצוה בהפסדה של הוסר כוונה. 12. ולכן יש לבקש כי ה' יטה אוזו לשמוע. 13. ואזי כאן בקשה מאת ה' לשמוע, כי תפילה סודיה מתקבלת באשר היא, וזהו ההבדל בין "שמע" ובין "יקח". וכן בין "יקח" ובין "קח" (כמו "שמע"). 14. כדברי רבינו ממש (כמעט מילה מילה) מובא בשם הגר"ז מבריסק בחוברת שיצאה בסטנסיל בניו יורק ובירושלים — "מפי השמועה" מפי השמועה אומרים כי לא נחה דעתו של מרן הגר"ז מפירסום החוברת שלא בהסכמתו, ואמנם בספר שיצא לאור אחרי הסתלקותו על ידי בני הגאון לא הובא קטע זה.

(מת, כב) 1. ח, א: אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב: אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפילה, אבל אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין כל ברכה וברכה, אומר. וכן רמב"ם הלכות תפילה ו. ב. 2. כלומר, ההבדל בין התפילה הקבועה (צלותא) ובין התפילה של בקשה ספציפית (בעותא). 3. כי זוהי מצוה כמו כל מצוה, אשר אמנם "צריכה כוונה", אבל כוונה זו היא רק שידע ויתכוון לקיים מצוה זו, אבל בלי שתהיה לו כוונה בפירוש המלים וכי'. 4. רמב"ם הלכות תפילה פרק י הלכה א: מי שהתפלל ולא כיוון את לבו יחזור ותפלל בכוונה, ואם כיוון את לבו בברכה ראשונה — שוב אינו צריך. 5. "וכיום אין אנו חוזרים בשביל חסרון כוונה — שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין, אם כן למה יחזורנו? (טור אורח חיים סימן קא). 6. רמב"ם שם א, ט: ... וכל אותן התפילות שיוסיף — כמו מקריב נדבות, ולפיכך צריך שיהדש דבר בכל ברכה וברכה מן האמצעיות מעין הברכות. 7. רבינו רואה, אפוא, את כוחה של תפילה בצבור, לא בכך שהצבור הם המתפללים ביחד, כי אם בכך שתפלת הצבור ("כי אין צבור מתפלל נדבה") היא הפדירה, ולכן אינה צריכה כוונה יתירה.

אלות

1. התוכל להסביר למה הרבה פרשנים הוציאו פסוק זה מידי פסול והעבירוהו לצנין התפילה?
2. איך פרשנו מרחיב ומסביר את תראם אונקלוס על "חרי וקשתיו"?
3. תוק כדי כך הוא מרחיב את מושגי תפילה: קבוצה הציונה, שט נפשו ככפו, התוכל להסביר?
4. איך החרי והקשת מתאבים סמיוטיים אלה?
5. מה עם הכוונה בתפילה, מתי היא נחוצה מתי פחות, ואיך זה פועל?
6. התוכל למצוא קו מנחה או רציון בכל דבריו?

* * *